

8. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 657.6

Душко З. О.

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ТА АУДИТ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто питання щодо сутності внутрішнього контролю й аудиту, висвітлені питання важливості впровадження новітньої методології внутрішнього аудиту у банках з метою отримання оперативної й необхідної інформації для ефективного управління

Ключові слова: внутрішній контроль, аудит, мета аудиту, служба внутрішнього аудиту, стандарти аудиту

Dushko Z.

INTERNAL CONTROL AND AUDIT OF UKRAINE'S BANKING INSTITUTIONS

Summary. The issues regarding the entity of internal control and audit are studied; the issues of the importance of new methodology implementation of internal audit in banks in order to obtain the information necessary for interoperability and effective management are covered.

Keywords: internal control, audit, objective audit, internal audit, the audit standards

1. Вступ

Вітчизняні підприємства найбільш часто здійснюють внутрішній контроль у формі ревізії, тематичної перевірки, службового розслідування. Останнім часом все більше підприємств України практикують з метою внутрішнього контролю запровадження служб внутрішнього аудиту, які не тільки виконують процедури контролю, але й здійснюють оцінку ефективності функціонування всієї системи внутрішньогосподарського контролю.

В економічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення сутності внутрішнього контролю й аудиту та не повністю висвітлені питання важливості впровадження новітньої методології внутрішнього аудиту. Питання сутності внутрішнього контролю й аудиту, їхньої організації та методології досліджували у своїх працях Білуха М. Т., Герасимович А. М., Огійчук М. Ф., Усач Б. Ф., Рудницький В. С., Кулаковська Л. П., Піча Ю. В., Бутець Ф. Ф., Завгородній А. Г., Сопко В. В., Сухарева А. А., Дмитренко І. Н. та ін.

Тому метою написання статті є розгляд сутності внутрішнього контролю й аудиту, їх законодавчої та нормативної баз, важливості впровадження дієвих методів внутрішнього аудиту у банках з метою отримання необхідної інформації щодо реального стану справ для подальшого їх управління.

2. Сутність внутрішнього контролю

Внутрішній контроль – це система організації роботи банку, до якої належать усі заходи, що вживаються банком для контролю за своїми активами, запобігання шахрайству, зведення до мінімуму

помилки, перевірки точності та достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності, забезпечення ефективності операцій та дотримання внутрішніх положень і вказівок керівництва.

Система внутрішнього контролю завжди належала до найважливіших елементів операційної та управлінської структури банку. Глобалізація ринків, жорстка конкуренція, впровадження нових банківських операцій, розвиток інформаційних технологій призвели до суттєвого ускладнення банківської системи і разом з цим збільшили небезпеку ризиків для неї. Все це спричинює як ускладнення завдань внутрішнього контролю, так і зростання його значення у діяльності банку.

Внутрішній контроль запроваджується та здійснюється Правлінням банку, його керівництвом та працівниками всіх рівнів. Система внутрішнього контролю – це не просто процедури або внутрішні положення, які повинні виконуватися в певний момент часу. У банку не існують окремі відділи чи підрозділи внутрішнього контролю. Ця система охоплює всі механізми контролю у банку, вона діє постійно і на всіх рівнях. Суб'єктом внутрішнього контролю виступає кожний працівник, кожний підрозділ банку.

До системи внутрішнього контролю відноситься програма підготовки кадрів, що має на меті допомогти працівникам якісно виконувати свої службові обов'язки. Внутрішній контроль дає керівництву банку впевненість у: надійності та повноті фінансової та управлінської інформації; належному управлінні ризиками; дотриманні банком чинних нормативних актів, внутрішніх положень, проце-

дур, планів; достатності охорони активів; раціональному та економному використанні ресурсів; досягненні цілей та завдань, намічених у планах розвитку банку. Робота системи внутрішнього контролю у банку в цілому повинна включати: контроль за дотриманням законів та вимог нормативних актів, виконання бюджету; періодичну звітність про здійснення операцій; статистичний аналіз та використання його результатів; незалежні перевірки діяльності відділів (підрозділів) та їхніх працівників; періодичне звірення загальних активів із сумами, відображеними в облікових записках; розподіл обов'язків: право надання дозволу на операцію, реєстрація операції тощо; перевірку доступу посадових осіб до активів; ревізії документації за конкретними операціями.

Внутрішній контроль ґрунтується на дотриманні положень зовнішніх та внутрішніх нормативних актів для забезпечення достовірності й повноти звітності, що складається у банку. Система внутрішнього контролю включає такі елементи: середовище контролю (адміністративний контроль); система обліку (бухгалтерський контроль); процедури контролю.

Методи економічного управління та контролю, які використовувались у період адміністративно-командної системи управління нашим суспільством, не можуть вже дати добрих результатів. Першочергово відтепер враховуються інтереси власників комерційних організацій, їх акціонерів, пайовиків, трудового колективу.

Зі зростанням масштабів діяльності багаторівневий апарат управління утворює проблеми обміну інформацією, координації рішень, збільшує ймовірність прийняття різними ланками постанов, які суперечать одна одній. Ускладнюється контроль різних ланок управління з боку центрального керівництва, що збільшує ризик помилок і зловживань персоналу (менеджерів). Якщо організація має географічно розкидані філіали або відділення, в яких місцеве керівництво приймає самостійні рішення, виникає необхідність здійснювати контроль і оцінку прийнятих рішень у цілому, а для цього потрібна достовірна якісна інформація.

Перед комерційними організаціями України в умовах ринкової конкуренції постає завдання структурної перебудови системи корпоративного управління з метою забезпечення здатності конкурувати, ефективного функціонування та розвитку організації.

Практика підтверджує, що найкращим на сьогодні інструментом ринкових перебудов діяльності комерційної організації є впровадження системи внутрішнього аудиту.

Банки створюють службу внутрішнього аудиту, яка є органом оперативного контролю спостережної ради банку.

3. Сутність внутрішнього аудиту

Аудиторська діяльність в Україні почала розвиватися разом із переходом України до ринкових відносин. Впровадження аудиту як нової форми фінансово-економічного контролю було закріплено законодавством України.

У нашій країні внутрішній аудит здійснює перші кроки на прикладі

комерційних банків. Саме Національний банк України своїм рішенням зобов'язав комерційні банки запровадити внутрішній аудит.

Організаційно внутрішній аудит банку представлений як структурний підрозділ банку, який підпорядковується безпосередньо його керівнику (Голові правління банку), тобто служба внутрішнього аудиту повністю незалежна від проведення всіх операцій банку та його структурних підрозділів.

Законом України „Про банки і банківську діяльність” чітко визначені функції та місце внутрішнього аудиту в системі банківського контролю, які за змістом адекватні цілям та завданням внутрішнього аудиту іншої (крім банків) комерційної організації.

Постановою Правління Національного банку України від 20 березня 1998 р. № 114 затверджено „Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України” [2]. Воно визначило систему аудиторської діяльності у банках та регламентувало порядок створення та організації роботи служби внутрішнього аудиту в банках України. Положення розроблене на підставі законів України „Про банки і банківську діяльність”, „Про аудиторську діяльність”, нормативних актів Національного банку України та Міжнародних стандартів аудиту [6].

Стосовно запровадження внутрішнього аудиту в інших комерційних організаціях України можна констатувати, що більшість їх керівників поки що не приділяють особливої уваги впровадженню системи внутрішнього аудиту.

З метою інтеграції банківської системи в Європейський Союз запроваджуються Міжнародні стандарти аудиту [6].

Стандарти внутрішнього аудиту впроваджуються в діяльність банку з метою:

- вдосконалення практики проведення внутрішнього аудиту;
- забезпечення якісного аналізу й оцінювання системи внутрішнього контролю;
- здійснення постійного моніторингу банківських ризиків;
- перевірки відповідності здійснених банківських операцій політиці та встановленим процедурам банку, а також чинному законодавству України;
- інформування правління та ради банку про виникнення певних проблем, розроблення та застосування заходів, спрямованих на запобігання виникненню ризиків у діяльності банку;
- складання уніфікованих аудиторських висновків і звітів.

Аудит є незалежною експертизою фінансової звітності комерційних

Підприємств, установ уповноваженими на те особами (аудиторами) з метою підтвердження її достовірності для державних податкових органів і достовірності для державних податкових органів і власників. Іншими словами, аудит – це надання практичної допомоги керівництву й економічним службам підприємства щодо ведення справ і управління його фінансами, а також щодо на-

лагодження бухгалтерського фінансового і управлінського обліку, надання різних консультацій.

Таким чином, мета внутрішнього аудиту – удосконалення організації і управління виробництвом, виявлення й мобілізація резервів його росту, безпека бізнесу.

Британський інститут внутрішніх аудиторів так тлумачить термін „внутрішній аудит”: „...система, що включає в себе сукупність фінансових, організаційних, бухгалтерських заходів, розроблених адміністрацією для того, щоб оптимально налагодити роботу в організації. Внутрішній аудит є незалежною діяльністю в організації з перевірки і оцінки роботи в її інтересах. Мета внутрішнього аудиту – допомогти членам організації ефективно виконувати свої функції. Внутрішні аудитори подають своїй організації дані аналізу і оцінки, рекомендації та іншу необхідну інформацію, що є результатом перевірок” [9, с. 6].

Французька палата експертів розглядає внутрішній аудит як „...сукупність гарантійних заходів, що орієнтують роботу організації і забезпечують збереження активів, якість і збереження інформації, виконання інструкції адміністрації і удосконалення виконавчого рівня всередині самої організації, знаходять методи та заходи, спрямовані на підтримання рентабельності тощо” [10, с. 7].

Необхідність внутрішнього аудиту обумовлена також недосконалістю законодавства, податкової системи. Розробка та впровадження системи внутрішнього контролю і аудиту в банку є прямим обов'язком його керівництва.

Повноваженнями служби внутрішнього аудиту є:

- служба аудиту має необмежений доступ до всіх бухгалтерських документів, активів, відділів та може звернутися до будь-якого з працівників із запитаннями, якщо це необхідно для ефективного виконання покладених на неї обов'язків, а також отримувати усно або письмово від керівників підрозділу, який перевіряється, необхідні документи, пояснення, а також інші матеріали, пов'язані з внутрішнім забезпеченням діяльності цього підрозділу;

- визначає відповідальність дій та операцій, що здійснюються співробітниками комерційної організації, згідно з вимогами чинного законодавства України, нормативними актами та рішенням керівних органів комерційної організації, які визначають її політику та стратегію, процедуру прийняття і реалізацію рішень, організацію обліку та звітності;

- перевіряє розрахунково-касові документи, контракти, фінансову і статистичну звітність, іншу документацію, а у разі необхідності наявність готівки та інших цінностей;

- при виявленні грубих порушень чинного законодавства, випадків розкрадань, допущених працівниками комерційної організації надає рекомендації керівництву щодо прийняття відповідних рішень до цих працівників;

- у межах наданих повноважень діяльність служби внутрішнього аудиту банку вважається винятковою. Інформаційна система служби повинна мати систему захисту від стороннього доступу.

Рациональна організація внутрішнього аудиту можлива лише за дотримання визначених принципів. Професор Білуха М. Т. виділяє наступні принципи організації контрольно-аудиторського процесу: спеціалізація, кооперування, пропорційність, паралельність, прямоточність, безперервність, ритмічність [3, с.192]. Професор Рудницький В. С. пропонує організувати внутрішній аудит за наступними принципами: системність, комплектиність, планування процесу внутрішнього аудиту, документування, поінформованість керівництва, звітність перед керівництвом [7, с.41].

Для удосконалення аудиторського процесу необхідно використовувати нові методи управління і сучасні комп'ютерні технології. З їх допомогою аудитори можуть застосовувати найрізноманітніші інформаційні системи, що дозволяє використання механізму повного охоплення та виявлення проблем, детального їх вивчення, правильного формулювання та вирішення. Найпоширенішими інформаційними системами в Україні є система „BAAN-IV” компанії „Vaan”, „SCALA” шведської компанії „Bestlutsmodell AB” та ін.

4. Висновки

Система бухгалтерського обліку не дає повної інформації, необхідної для своєчасного ухвалення рішень. Керівники структурних підрозділів і окремі фахівці не завжди володіють відповідними знаннями і досвідом у галузі прийняття рішень, які мають можливе значення для підприємства і можуть не тільки збільшити його прибутки, але й нанести збитки, збанкрутувати. Тому ні бухгалтерія, ні фахівці не в змозі у повному обсязі здійснювати внутрішньогосподарський контроль. Аналітичні потреби користувачів задовольняються завдяки відповідній структурі фінансових звітів (наприклад, у балансі статті розшифровуються у порядку зростання їх ліквідності), наданню зіставної інформації за звітний та попередні періоди. Інформація, що наведена у фінансовій звітності, використовується для потреб управління, а також для зовнішніх користувачів: фінансово-кредитних установ, інвесторів, акціонерів, державних контролюючих органів та ін. Але для задоволення інформаційних потреб, наведених вище користувачів, дані фінансової звітності потребують спеціальної обробки, оскільки вони відображені в абсолютних показниках і не забезпечують можливості порівняння з показниками інших підприємств, а також є незрозумілими певним категоріям користувачів. Саме таку обробку забезпечують аудит і аналіз фінансової звітності. Яким би професійним не був менеджмент, актуальним стає питання контролю за станом справ, одним із дієвих інструментів якого може стати внутрішній аудит.

Отже, систему внутрішнього аудиту можна вважати частиною системи внутрішнього контролю банку. По-перше, перевірка та оцінка ефективності системи внутрішнього контролю є основною метою внутрішнього аудиту. По-друге, у внутрішнього контролю та аудиту дуже багато спільного, наприклад, вони мають однакові завдання, процедури, принципи та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами і доповненнями) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України: Постанова Правління НБУ № 114 від 20.03.98 р. (зі змінами і доповненнями) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mirgor01.iptelecom.net.ua/~finguide/audit_2.htm.

3. Білуха М. Т. Курс аудиту: підруч. / М. Т. Білуха. – К. : Вища шк.-Знання, 1998. – 574 с.

4. Герасимович А. М. Облік і аудит у банках: підруч. / А. М. Герасимович. – К.: КНЕУ, 2004. – 536 с.

5. Душко З. О. Внутрішній аудит як спосіб контролю за господарською діяльністю підприємств / З. О. Душко, Г. В. Бандрівська // Вісник

ЛКА: зб. наук. праць: – Вип. 28. – Львів: ЛКА, 2008. – С.179 – 183. – (Сер економічна).

6. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. – К.: Вид-во «Фенікс», 2010. – Ч. 1. – 842 с.; Ч. 2. – 409 с.

7. Рудницький В. С. Внутрішній аудит: методологія, організація: монографія / В. С. Рудницький. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. 104 с.

8. Усач Б. Ф. Організація і методика аудиту: підруч./ Б. Ф. Усач, З. О. Душко. – К.: УБС НБУ, 2011. – 298 с.

9. Schleifer L. L. F. The Internal Auditor and the Critical Thinking Process / L. L. F. Schleifer, M. B. – Greenawalt Managerial Auditing Journal, 1996. – Vol. 11.– No. 5.– P.5 – 13.

10. Glautier M. Accounting theory practicl / M. Glautier, B. Underdown. –Lnd. Pitman, 1986. – 732 с.